

A NAP LEÁNYA

NGANASZÁN MESE

NAGY KATALIN

A fordítás alapja

A Nap leánya (Docs szolnca) nganaszán mesét az Északi népek meséi (*Szkazki narodov Szevera*) c. orosz és hanti nyelvű kötetből (Szankt-Peterburg, 1995) választottam. Elsősorban az orosz szöveg alapján fordítottam, esetenként a hanti szövegre is támaszkodtam.

A mese

Nem én találtam ki ezt a történetet. A legöregebbek hallották a nagyapáiktól. Nekik pedig az ő nagyapáik mesélték.

Akkor történt, amikor nem sütött a nganaszán nap, amikor a jég még nyáron sem olvadt el. Mindenkinek rossz volt az örökös sötétségben – az embereknek, a szarvasoknak, a kicsi egereknek, a lemmingeknek. Szomorkodtak az emberek, keserűen sóhajtoztak – nem tudtak sem vadászni, sem halászni. Csak ültek a tűz körül, és egymást nézték. Egyszer így üldögéltek, melegedtek, amikor váratlanul megszólalt az öregnél is öregebb rénszarvaspásztor:

– Úgy hallottam, hogy a Napocska minden nap sétálgat az égen, csak bennünket kerül el valami miatt. Azt mondják, hogy a Napnak van egy igen ravasz és szeszélyes lánya. Ha akadna közöttünk egy jó ember, aki megkérné a kezét, és elvinné őt a saját sátrába, akkor hozzánk is ellátogatna az apja!

Meghallotta e szavakat egy fiatal nganaszán. Csendben összekészülődött, felült a szánra, és elhajtott.

Sokat kellett utaznia, de sebesen futottak a szarvasok a csillogó messzeségbe. Ment, ment, majd hirtelen észrevette, hogy a tundra közepén, a fagyban és hóviharban egy ember áll, csuklya nélkül.

– Ki vagy te? – kérdezi a fiatal vadász. – Miért vagy hajadonfótt ilyen kemény fagyban?

– Az vagyok, aki a világon mindent lát és hall. Tudom, hogy a Nap lányához igyekszel, mert meg akarod kérni a kezét.

– Eltaláltad!

– Vigyél magaddal, még hasznomat veheted!

– A tundrán mindig barátságosabb egy társsal. Ül fel mögém!

Ketten indultak tovább. A dombon váratlanul megpillantottak maguk előtt egy embert ijjal és nyilakkal.

– Adj’ Isten! Ki vagy te? – kérdezi a fiatal nganaszán.

– Pontosnyílu vagyok. Bármilyen célt eltalálok, minden akadályt elhárítok.

– Én meg a Nap lányához igyekszem, hogy megkérjem a kezét, sőt, segítőtársam is akadt. Nem akarsz te is közénk állni?

– Miért ne? Együtt könnyebben veszünk minden akadályt.

Most már hárman haladtak tovább. Egy síksághoz értek. Látják ám, hogy előttük egy ember furcsán ugrabugrál. Közelebb értek, hát egy rénszarvaspásztor volt, akinek az egyik lába saját kezéhez volt szíjazva, ezért ugrált fél lábon.

– Ki vagy te, jó ember? Miért mozogsz ilyen furcsán?

– Szarvasokat legeltetek. De olyan gyors vagyok, hogyha a nyáj után eredek, minden állaton túlmegegyek. Hát ezért kellett megkötözni a lábamat, hogy ne tudjam a rénszarvasokat megelőzni.

– Mi meg a Nap lányához indultunk. Szegődj hozzánk segítőknek!

– Rendben van – mondja Villámgyors. – Ti csak haladjatok tovább, én kiszabadítom a lábamat, s egy szempillantás alatt utolérlek benneteket.

Folytatták az útjukat. Mentek, mendegéltek, mikor két magas hegyhez értek. Egy vitéz vert tanyát két fa tetején, az orrán pedig egy sas üldögélt.

Leszálltak a szánról a kenyerespajtások, odamentek hozzá, de az idegen még a fejét sem fordította feléjük.

– Hát te ki vagy? Miért fekszel itt ilyen mozdulatlanul? Hogy még a madarat sem hessented el az orrodról!

– A vasgyúró vagyok. Ha megmozdítom az orromat, a hegyekbe ütközik – s azok tüstént leomlanak.

– Mutasd, milyen erős vagy!

A vitéz megrándította az orrát, a sas elrepült, a hegyek porba dőltek.

– Valóban erős vagy! Mi a Nap lányához igyekszünk. Nem tartasz velünk?

Vasgyúró is kötélnek állt, most már négy kérést csatlakozott a vadászhoz. Mentek, haladtak, a szarvasok sebesen futottak. Váratlanul előttük termett egy olyan hegyes szirt, mint a rénösztöke hátulsó vége, és egy hótakarta-hajú ember ült rajta.

– Ej, ki vagy te? Miért dugod a fejed a hóba? – tudakolták a vándorok.

Az ember egy szót sem szólt, csak megingatta a fejét: úgymond, hadd lássalak benneteket. Alighogy megrázta a fejét, szörnyű vihar kerekedett, záporozni kezdett a hó.

– Hagyd abba! – rimámkodtak a vándorok. – Jobb, ha velünk tartasz, megyünk, hogy völegénynek komendáljuk a vadászt! Hószóré elállította a hóvihart, és közéjük állt.

Tovább mentek, elértek egy tóhoz. Látják – a parton, a víz fölé hajolva térdel egy csücsörítő ajkú ember.

– Hát, te mit csinálsz, koma? – faggatja a hat cimbora.

– Vízet hörpölök. Egyszerre ki tudom inni az egész tavat, sőt egészben le tudok nyelni egy pár óriáshalat! – feleli Vízhörpölő.

Elképedtek a vándorok.

– A hasznunkra lehetné! A Nap lányához megyünk leánykérőbe!

A csücsörítő ajkú ember kiitta a tó felét, lenyelte az óriáshal-párt, megtörülközött, és csatlakozott a társasághoz.

Hosszú ideig mentek, rövid ideig mendegéltek – a közelben megpillantottak egy hatalmas sátrat. Úgy csillogott, hogy belefájdult az ember szeme. Közelebb mentek, hát látják ám, hogy rézből van, az ajtaja ezüsből, azon pedig egy vaslakat lóg.

– Úgy fest, a Nap háza ez – mondja a fiatal vadász. Nosza, Mindentlátó-Mindenthalló, tudd meg, ki lakik itt, és mit csinál!

Mindentlátó-Mindenthalló a hatalmas sátorhoz közelített, s mit látott a rézfedélen át:

– Egy csodálatos lány aludt ott!

– Te következel, Pontosnyílú! Mutasd meg pontosságodat és nyilaid erejét! – kérte az ifjú.

Az megfeszítette íját, és két nyilat lőtt ki egymás után. Az első leütötte a vaslakatot, a második kinyitotta az ezüstajtót.

A sátorból elviselhetetlen fény áradt. Hunyorogtak a kérők, kezükkel takarták el szemüket, aztán amikor hozzászóltak az erős fényhez, bementek.

A lány felébredt és elcsodálkozott:

– Honnan, mi járatban vagytok?

– Sötét vidékről jövünk, a Nap lányát keressük. Nem tudnád megmondani, hogyan találjuk meg?

– Már hogye tudnám! De mielőtt a vendégekkel beszélgetésbe bocsátkoznánk, a hosszú útról jöttöket megvendégszolgálni szokás. Máris készíték valami harapnivalót.

Kiment, behozott egy nyaláb vörösréz rózsét. Megint kiment vascerjéért. Híg ezüstöt lötytyintett az üstbe. Főlizzította a tüzet a tűzhelyben. Sürgött-forgott, ki-be mászkált.

Lobogott a tűz, toluult a füst, alig lehetett látni. A vendégek köhögni kezdtek, fuldokoltak. A lány viszont ég nyelte, föld nyelte. Csak nevetése hallott kintről.

A rézrózse lobogott, a vascerje lángot fogott – a levegő majd' elfogyott. Izzani kezdett a vendégek szörmeöltözéke.

Akkor Vízhörpölő csuklott egyet, és kilötykölte magából a tó vizét, eloltotta a tüzet. A kérők meg a vőlegény ki akart menekülni a sátorból, ám az ajtó be volt csukva, sőt kívülről be is zárták. Ekkor Vasgyúró megrándította a vállát – a rézsátor falai nyomban romba dőltek.

– Mindentlátó-Mindenthalló, hol van a Nap leánya? – kérdezte az ifjú vadász.

– Egyre távolabb fut tőlünk!

– Hószóró, támassz útjába hóvihart! – kérte.

A hótakarta-hajú ember megcsóválta a fejét – és a lány előtt áthatolhatatlan falként táncolt a hóföregeteg. Karmyjútságnyira sem lehetett látni. Hótorlaszok emelkedtek.

Villámgyors keresztülugrott rajtuk. Egy szempillantás alatt eltűnt a láthatárról. Mindentlátó-Mindenthalló így szólt:

– Űzné a Nap lányát, de a lába a kezéhez van szíjazva!

– Pontosnyílú, ilyen messziről is el tudod találni a bogot?

Pontosnyílú megfeszítette az íját, majd két nyilat lőtt ki egymás után. Pontosan célzott – a szíjbog kioldódott.

– Eh, Villámgyors nem tudta utolérni a szökevényt, sikerült átjutnia a tó túlsó partjára, neki pedig nincs ladikja! – dohogja Mindentlátó-Mindenthalló.

Ekkor az ifjú vadász kitalálta, mit tegyenek.

– Vízhörpölő, hozd ide a legmegbízhatóbb szarvasomat!

A nganaszán szarvas egy pillanat alatt odaröpítette a csücsörítő ajkú embert. Az meg a tóhoz érintette az ajkát, s egykettőre kiitta a vizet. Villámgyors a száraz tófenéken ügetett, és elkapta a lányt. Hószóró hótorlaszokat emelt a visszaúton. Vasgyúró könyökénél fogva ragadta meg a lányt, nehogy kitepje magát. A kérők odavezették a völgyényhez. Azt gondolták, hogy mérgeledni fog, de a Naplány csak mosolygott:

– Ravasz vagyok, de ti összetartotok. Gyors vagyok, de ti ügyesebbek vagytok. Erős vagyok, de ha ti összefogtok, nem tudlak legyőzni benneteket. Bár ötletekből ki nem fogyok, a ti eszeteken túljárni mégsem tudok. Határozott vagyok, de van közöttetek egy valaki, aki tűzön-vízen véghez viszi a tervét, aki maga ért a célba, a többieket is maga mögé állította. Beleegyezem, hogy a ti földetekén éljek!

Visszafordultak. Elértek a csücsörítő ajkú ember lakhelyéhez. Otthagyván őt megparancsolták neki:

– Vízhörpölő bátya! Legyél a vizek gazdája. Engedd vissza a lenyelt halakat! Hadd legyen a folyók és a tavak világa az emberek javára!

Továbbmentek. Amikor a Hószóró földjére értek, így szólott a fiatal vadász:

– Köszönjük, hogy segítettél nekünk. Maradj itt, de ne feledkezz meg az emberekről: puha hóval bugyoláld be a hajlékaikat, és hóviharral söprüzd ki a gonosz erőket a szálláshelyről!

Megint szánra ültek, tovaröpültek. Feltűntek a szirtek, ahol Vasgyúróra letek. Azt mondják neki a vándorok:

– Legyél a hegyek ura! Küldj nekünk a hegytetőről tiszta patakokat, friss szelet, madarakat meg vadakat!

Futnak a szarvasok. Egyre rövidebb hazáig az út. Felbukkant a síkság, ahol Villámgyors csatlakozott a társasághoz. Ekképpen határoztak a kenyerespajtások:

– Te vagy e tájék gazdája. Uralkodj a vadrének felett, gyarapítsd csordáikat a vadászok örömére!

Négyen utaztak. Énekeket énekeltek, tréfálkoztak. A látóhatáron felbukkant Pontosnyílú dombja. Otthagyván őt így kérlelték:

– Oltalmazd a vidékünket! Pontos nyilaiddal lödd le a ragadozó állatokat. A pelyheseket, tollasokat, a zsirosra hizottakat pedig terelgesd hozzánk!

Amikor Mindentlátó-Mindenthalló földjére értek, azt mondták neki:

– Te mindent tudsz a világon. Légy szemünk és fülünk! Lásd meg, ha baj közeleg, és intsd az embereket!

A nganaszán elvitte magához a Napleányt. Felragyogott a tundra lakóinak arca. Örömmel fogadták a fiatalokat. Lakodalmat csaptak. A Nap azóta minden nyáron a Tajmír földjén vendégeskedik, és sok-sok ajándékkal érkezik: zöld füvel, puha mohával, csillogó virágokkal, érett bogyókkal, meleggel és világossággal.

„DIE TOCHTER DER SONNE“
(EIN NGANASANISCHES MÄRCHEN)

KATALIN NAGY

Die Nganasanen (tawgische Samojuden) sind unsere – zum samojudischen Zweig der uralischen Sprachfamilie gehörenden – Sprachverwandten, die gleichzeitig – zusammen mit den Dolganen, Nenzen, Enzen, Tschuktschen, Ewenken, Ewenen, Jukagieren, Korjaken, Giljaken (auch Niwchen genannt) usw. – zum Lager der zahlenmäßig geringen ureingeborenen Völkerschaften Russlands gezählt werden können. Die Nganasanen leben auf der Tajmir-Halbinsel am nördlichen Polarkreis im „Dolgan-nenzischen Autonomen Gebiet“, ihre Zahl beträgt nach den neuesten Angaben 1262. Sie haben auch heute noch keine Schriftlichkeit, jedoch eine – die vergangenen Zeiten archivierende – immer noch lebende Volksdichtung. Dazu gehört auch das Märchen „Die Tochter der Sonne“. Es mag all den Interessenten bekannt erscheinen, die das ungarische Volksmärchen „Fanyüvő, Vasgyúró, Hegyhengergető“ (in wörtlicher Übersetzung etwa: ‘Baumrupfer, Eisenkneiter, Bergwälzer’) gelesen haben. Vielleicht werden auch die Wissenschaftler aufmerksam darauf, dass dieses nganasanische Märchen eine sehr enge Verwandtschaft mit der ungarischen Variante zeigt. Es wäre nicht ohne Nutzen, sich eingehender mit der morphologischen und der semantischen Untersuchung des nganasanischen Märchenschatzes eingehender zu befassen, um auch tiefere – philosophische, psychologische und ethnokulturelle – Schichten dieser Volksdichtung zu beschreiben.